

De Nijlgans *Alopochen aegyptiacus* in Drenthe in 1980-91

Peter Venema

Sinds zijn vestiging in Drenthe in 1980 heeft de Nijlgans zich explosief uitgebreid, eerst overwegend in Noord-Drenthe, vanaf 1988 ook elders in de provincie. Parallel hieraan is de gemiddelde groepsgrootte duidelijk gestegen. De soort gedraagt zich als standvogel met 's winters een ruimere verspreiding dan in voorjaar en zomer. In de nazomer concentreren de vogels zich in grote groepen die later uiteenvallen. Broedende vogels maken gebruik van uiteenlopende nestplaatsen. De broedtijd loopt van half januari tot eind juni. Het gemiddelde aantal jongen per succesvol paar is 5.3 (n=31, spreiding 1-14).

In januari 1980 werd in de stadsgracht van Coevorden een Nijlgans opgemerkt: de eerste waarneming van deze vogelsoort in Drenthe, als voorbode van een spectaculaire uitbreidingsgeschiedenis waarvan het einde nog niet in zicht is.

De komst van de Nijlgans kon nauwelijks een verrassing worden genoemd, want hoewel deze vogelsoort van oorsprong in Afrika thuishoort, was al in de jaren zeventig gebleken dat uit gevangenschap ontsnapte dieren zich uitstekend in Nederland konden handhaven (Teixeira 1979).

Met de kolonisatie van onze omgeving liep de Nijlgans, landelijk gezien, niet voorop. Al sedert 1967 vormen ontsnapte parkvogels een gestaag toenemende populatie in Zuid-Holland en ook in Noord-Holland werd vanaf het eerste broedgeval in 1971 een flinke uitbreiding van de populatie Nijlganzen gesignaleerd (Ruitenbeek, Scharringa & Zomerdiik 1990). Nadat ook uit andere streken in Nederland berichten kwamen van oprukkende Nijlganzen, mocht vestiging in Drenthe vroeg of laat worden verwacht.

Door het toenemende aantal waarnemingen van de Nijlgans in Drenthe sinds 1980 verloor de bespreking van deze soort in *Vogels van Drenthe* (van Dijk & van Os 1982), met de statusomschrijving van dwaalgast, aan actualiteit.

In dit artikel wordt het voorkomen van de Nijlgans in de periode 1980-91 behandeld, waarbij een reconstructie wordt gemaakt van de uitbreidingsgeschiedenis in Drenthe en aangrenzende gebieden. Tevens wordt aandacht besteed aan fluctuaties in de loop van het seizoen en aan het gedrag.

Methode

Er is in Drenthe geen systematisch veldonderzoek naar het voorkomen van Nijlganzen uitgevoerd. Om een overzicht te kunnen samenstellen zijn waarnemers in 1990 en 1991 persoonlijk of via een oproep in de WAD-nieuwsbrief en "De Grauwe Gors" verzocht om hun losse waarnemingen door te geven. Tevens werden enige gegevens uit het WAD-archief gelicht.

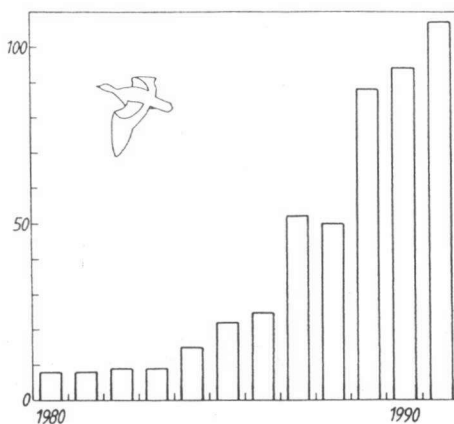
Het materiaal is zowel per gebied als per jaar sterk afhankelijk van de activiteiten die waarnemers uit zichzelf ontplooiën. Met name de geringe bereidheid om exoten te noteren kan plaatselijk tot hiaten hebben geleid. In Noord-Drenthe en het aangrenzende Gorecht is de Nijlgans zo'n geregelde verschijning geworden dat diverse waarnemers het niet langer de moeite waard vinden om Nijlganzen te noteren. Daar staat gelukkig tegenover dat deze vogelsoort een zeer opvallende en eenvoudig te determineren aanwinst van onze avifauna is, waardoor ook rondzwervende dieren gemakkelijk worden opgemerkt.

De meer dan 900 waarnemingen die uit de periode 1980-91 bekend zijn geworden, geven op provinciaal niveau een goed beeld van het voorkomen van de Nijlgans, maar laten op kleinere schaal nog wel enige hiaten zien.

Medewerkers

De volgende personen, instanties en organisaties hebben waarnemingen van Nijlganzen verricht en/of doorgegeven en daarmee de basis voor dit artikel gelegd, waarvoor hartelijk dank:

P. Baas, L. Bakker, M. Bakker, T. Bakker, H. den Bakker, K. van Berkel, R.G. Bijlsma, J. Bos, B. Boucher, D. Bresser, L. Dijk, A.J. van Dijk, K. van Dijk, H. Feenstra, J. Grotenhuis, P.B. Gelderloos, I. Hopkes, M. Hovius, J. Hulscher, J. de Jong, R. Jonker, J.V.W.G. Zuidlaren, M. Klasberg, N. Klasberg, J. Kleine, M. Klemann, M. Koolhaas, V. Lanjouw, S. Sluis, W. van Manen, P. Martens, dhr. Molenaar, T. Molenkamp, H. Moorlag, J. Mulder, J. Nienhuis, R. Offereins, J. Oosterloo, E. Oosterveld, B.L.J. van Os, B. Oving, Provincie Drenthe, F.E. de Roder, W.J. de Ruiter, J. Santing, D. Schaap, M. Scherings, H. van Schuppen, J. Sikkens, C. Smit, A. van der Spoel, D. Stouthamer, I. Tieleman, F. van Vemden, P. Venema, W. de Vlieger, Y. de Vries, VWG KNNV Assen, VWG "De Koperwiek", E. Weide, H. Wessels, P. Willechers, W. Woudman, W. v/d Zande, H. Zwaagstra.

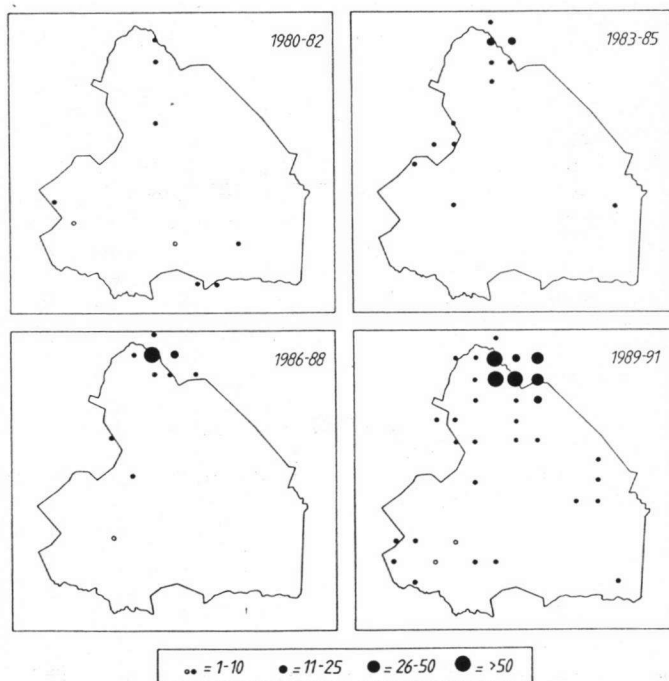
Figuur 1. Minimale omvang van de nijlganspopulatie in de (na)zomer in Drenthe en omgeving
Number of Egyptian Geese in (late) summer in the province of Drenthe and immediate surroundings.

Resultaten

Aantallen en verspreiding

Sinds de eerste waarneming in 1980, heeft de Nijlgans Drenthe niet meer verlaten. Na een aarzelende aanloop is de populatie vanaf 1984 snel in aantal toegenomen (figuur 1). In 1981 werden de eerste Nijlganzen in Noord-Drenthe gezien. Het waren deze vogels die de basis vormden voor een forse uitbreiding die zich in de navolgende jaren als een olievlek over de omgeving verspreidde (figuur 2). Elders in de provincie is de Nijlgans pas na 1988 merkbaar toegenomen, met in 1991 tenminste één succesvol broedgeval op de grens van Drenthe en Overijssel.

De aantalstoename en gebiedsuitbreiding van de Nijlgans in Drenthe en omgeving sluit nauw aan bij de ontwikkelingen die elders in Nederland zijn vastgesteld (SOVON 1987). Te verwachten valt dat deze trend zich ook in de komende jaren zal voortzetten.

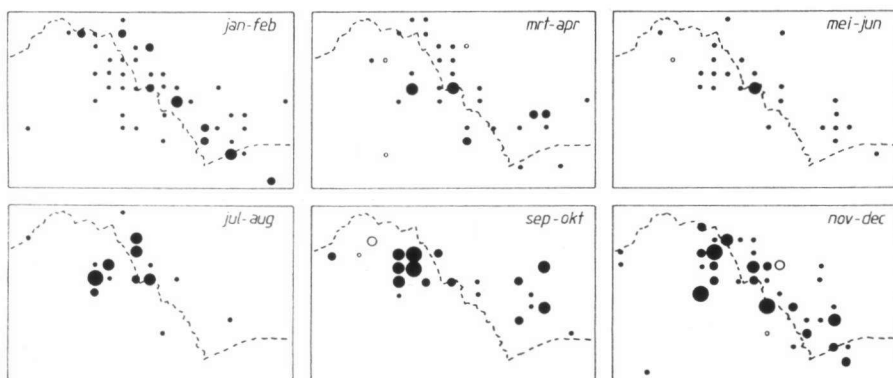
Figuur 2. Maximum aantal Nijlganzen per atlasblok (5x5 km) in Drenthe en het Gorecht in 1980-91. Open symbolen: overvliegende vogels, gesloten symbolen: pleisterende vogels.
Maximum number of Egyptian Geese per 5x5 km square in Drenthe and the Gorecht in 1980-91.
Open symbols: flying birds, filled symbols: sedentary birds.

Seizoenspatroon

Nijlganzen gedragen zich als standvogels die het hele jaar door de omgeving van hun broedgebied min of meer trouw blijven. Op kleine schaal bekeken zijn echter duidelijke fluctuaties in de verspreiding en aantallen te zien.

Figuur 3 toont de verspreiding van Nijlganzen per km-hok in een deel van Noord-Drenthe en het Gorecht in de loop van het seizoen. In de winterperiode is de verspreiding het grootst. Deze krimpt in het voorjaar geleidelijk in tot in juni alleen op de broedplaatsen nog Nijlganzen worden gezien. Na de broedtijd vinden we in de nazomer clusters van paren met jongen die in geschikte foerageergebieden verblijven. Vanaf oktober neemt de verspreiding over de omgeving weer snel toe.

De maandelijkse presentie per km-hok (figuur 4) wijkt in Noord-Drenthe en het Gorecht af van het patroon elders in Nederland. Daar wordt de hoogste presentie in maart tot en met mei bereikt, en niet in januari tot februari (SOVON 1987).

Figuur 3. Maximum aantal Nijlganzen per km-blok in Noord-Drenthe en het Gorecht in 1980-91. De onderbroken lijn is de grens tussen Groningen en Drenthe.

Maximum number of Egyptian Geese per km-square in northern Drenthe and the Gorecht in 1980-91. Broken line: border between Groningen and Drenthe.

Voor symbolen: zie figuur 2

For symbols: cf. fig. 2.

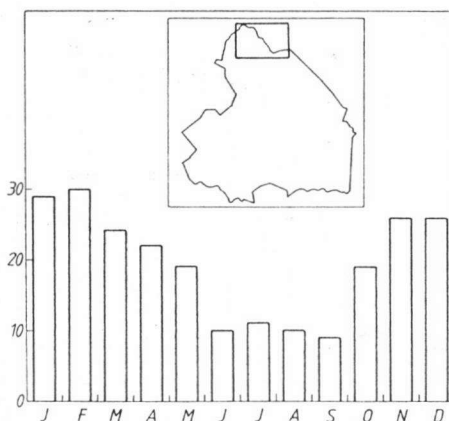
Groepsgrootte

De gemiddelde groepsgrootte van 923 groepen Nijlganzen in de periode 1980-91 bedroeg 7.4 exemplaren. In de loop van de jaren is de gemiddelde groepsgrootte duidelijk toegenomen: in 1980-82 2.5 ex., in 1983-85 3.5 ex., in 1986-88 6.0 ex. en in 1989-91 8.2 ex.

Nijlganzen zijn vooral waargenomen in groepen van 1-10 ex. (82.7%), en beduidend minder in groepen van 11-25 ex. (10.0%), 26-50 ex. (5.4%) of groepen van meer dan 50 ex. (1.9%). De grootste groep Nijlganzen omvatte 107 vogels.

De fluctuaties in de verspreiding van Nijlganzen gedurende het jaar weerspiegelen zich ook in de groepsgroottes. Figuur 5 geeft een beeld van het aantal waargenomen Nijlganzen

zen, het aantal groepen en de gemiddelde groeps grootte per maand in de periode 1980-91. Het aantal waargenomen Nijlganzen en het aantal groepen volgen het grootste deel van het jaar min of meer hetzelfde patroon: toename in de herfst, gevolgd door een afname in de loop van de winter en voorjaar, met een dieptepunt in juni. In de nazomer concentreren de vogels zich in grote groepen die in de loop van de herfst weer uiteenvallen. Door dit verschijnsel is de gemiddelde groeps grootte in september het hoogst, terwijl in februari de meeste groepen zijn gezien. Dit beeld sluit goed aan op de waargenomen verspreiding van Nijlganzen in Noord-Drenthe en het Gorecht (figuur 3). Hieruit blijkt ook het standvogel-achtige gedrag van de populatie.

Figuur 4. Maandelijks presentie van de Nijlganzen (1980-91) per km-blok in Noord-Drenthe en het Gorecht (dik omlijnd in inzet)

Monthly presence of Egyptian Geese (1980-91) per km-square in northern Drenthe and the Gorecht (survey area outlined in inset)

Broedbiologie

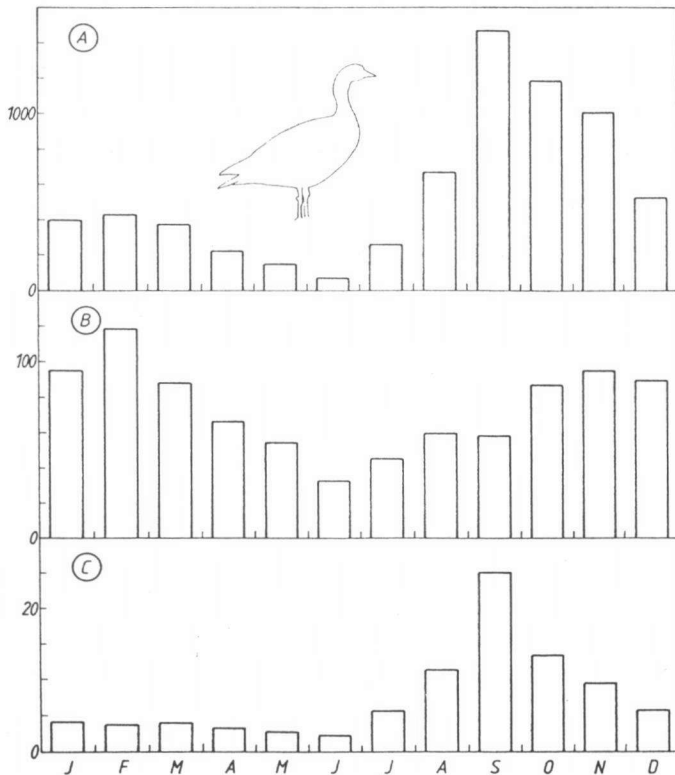
Nijlganzen benutten een breed spectrum van broedplaatsen. In Drenthe zijn nesten aangetroffen op de grond in zowel lang als kort gras, onder struikgewas of in bomen, in nestkasten en in kraai- of ekster nesten, waarbij soms de rechtmatige bewoners uit hun nest werden verdreven.

Baltsende Nijlganzen zijn gezien vanaf eind december maar vooral in februari. Territoria en nestplaatsen worden in zachte winters al vanaf begin december door paren bezocht, maar de meeste broedplaatsen worden tussen eind januari en eind maart in bezit genomen. Bij verschillende paren is waargenomen dat ze niet alleen een broedplaats, maar ook een voedselterritorium bezetten dat door het paartje fel wordt verdedigd tegen indringers. Beide plaatsen liggen soms op geruime afstand van elkaar en kennen dan een geregelde "pendeldienst".

Broedende vogels zijn waargenomen vanaf half januari tot eind juni, waarbij in één geval melding wordt gemaakt van een vogel die bijna vier maanden -zonder succes- in een nestkast bleef broeden.

Ouderparen met kleine donsjongen zijn waargenomen tussen 12 februari en 14 juli, maar vooral in maart, april en mei. Zes nijlganskuikens, die op 12 februari 1991 "uitvlogen", kwamen bij strenge vorst en een dik pak sneeuw in een wel bijzonder slecht getimede situatie terecht. In dit geval viel één jong dood tijdens de sprong uit een oud eksternest, werd één jong door een Zwarte Kraai of Ekster gegrepen en zijn de vier overgebleven jongen door omwonenden opgevangen om na het opgroeien weer in vrijheid te worden gesteld. Nijlganzen zijn waargenomen met 1 tot 14 jongen, gemiddeld 5.3 jongen per paar (n=31 paren).

In verschillende gebieden blijken lang niet alle territoriale paren tot (succesvol) broeden te komen. Soms wordt minder dan de helft van de paren uiteindelijk met jongen gezien, hetgeen in enkele gevallen is terug te voeren op menselijk ingrijpen (eieren schudden). Nadat de jongen vliegvlug zijn, worden de broedplaatsen over het algemeen verlaten en groeperen de Nijlganzen zich in geschikte foerageergebieden.

Figuur 5. Nijlganzen in Drenthe in 1980-91. *Egyptian Geese in Drenthe in 1980-91.*
A = aantal waargenomen vogels per maand. *Number of birds observed per month.*
B = aantal waargenomen groepen per maand. *Number of flocks observed per month.*
C = gemiddelde groepsgrootte per maand. *Mean flock size per month.*

Bijzonderheden

Zo nu en dan worden Nijlganzen samen met andere vogelsoorten foeragerend gezien. Waarnemingen zijn gedaan van Nijlganzen samen met Knobbelzwanen *Cygnus olor*, Kleine Zwanen *C. columbianus*, Canadese Ganzen *Branta canadensis*, Grauwe Gans *Anser* en Kolgans *A. albifrons*. Al deze waarnemingen zijn buiten het broedseizoen, tussen eind augustus en begin februari, verricht.

Discussie

Hoewel sommige vogelaars de Nijlgans wellicht liever zien gaan dan komen, blijkt de kolonisatie van Drenthe nog volop in gang te zijn. De weerstand die de Nijlgans als nieuwkomer oproept, is vooral te wijten aan hun tamelijk agressieve gedrag tegenover vogelsoorten die we als inheems beschouwen (Strijbos 1981).

Of de Nijlgans onze inheemse avifauna sterk benadeelt, staat echter nog te bezien. Op dit moment zijn er geen aanwijzingen dat populaties van andere vogelsoorten onder de Nijlgans gebukt gaan en valt best een pleidooi te houden voor het accepteren van deze exoot als nieuw fauna-element. Vanuit de landbouw worden groepen Nijlganzen soms als grazende "hooligans" beschouwd die de grasmat komen ruïneren. In september 1989 werd op een perceel grasland in Peize de schade op Dfl. 792.09 getaxeerd (Wildschadecommissie Drenthe 1990).

De herkomst van de Drentse populatie is terug te voeren op verschillende oorspronggebieden. De eerste vogels verschenen in 1980 in het zuiden van de provincie. In dit verband is het opmerkelijk dat in het voorjaar van 1980 ook voor het eerst een broedpaar werd opgemerkt op een landgoed in NO-Overijssel (Haverschmidt 1981). Het is aannemelijk dat de Nijlganzen vanuit de Ooypolder, waar sinds 1977 een populatie is gevestigd (van den Bergh *et al.* 1979), via het dal van de IJssel en Vecht, Drenthe werd bereikt. Ook het broedgeval in het zuidwesten van de provincie, in 1991, valt te herleiden tot de areaaluitbreiding via het IJsseldal.

Los van deze ontstond in 1981 een "groeiern" in het noorden van de provincie. De Nijlganzen die zich hier vestigden, betroffen vrijwel zeker ontsnapte vogels uit parken in Groningen en Haren. Nog steeds brengen gekortwiekte Nijlganzen uit deze parken jongen groot die zich -eenmaal vliegvlug- later over de omgeving verspreiden.

Hoe en wanneer de nijlganspopulatie zich in onze omgeving zal stabiliseren, valt nog niet te voorspellen. In Engeland is de Nijlgans al in de zeventiende eeuw geïntroduceerd en blijkt de populatie in de afgelopen anderhalve eeuw weinig in omvang te zijn veranderd (Sutherland & Allport 1991). De belangrijkste oorzaak voor de "stabiele" situatie in Engeland is het beperkte aanbod van geschikt broedterrein. Nijlganzen gedragen zich immers sterk territoriaal en dulden geen concurrenten bij hun broedplaats, die aan tenminste de volgende eisen moet voldoen: aanwezigheid van open water, geschikte plek voor de bouw van een nest en kort gras om te kunnen foerageren. Parkachtige landschappen voldoen het best aan deze eisen. In Drenthe zijn veel ogenschijnlijk geschikte biotopen nog niet door Nijlganzen bezet en valt een verdere populatieuitbreiding zonder meer te verwachten.

Het seizoenspatroon in Drenthe heeft overeenkomsten met dat in Engeland. Ook daar concentreren de Nijlganzen zich na de broedtijd op geschikte plaatsen waar de rui wordt doorgemaakt (Sutherland & Allport 1991). Of de Drentse concentraties na de broedtijd

ruiende vogels betreffen (die tijdens de rui een maand lang niet kunnen vliegen), is overigens nog niet met zekerheid vastgesteld. In de loop van de winter en voorjaar verspreiden de Engelse Nijlganzen zich weer over hun areaal en bereiken in de broedtijd de meest ruime verspreiding. Dit laatste komt overeen met het presentiepatroon in Nederland (SOVON 1987), maar wijkt af van de situatie in Noord-Drenthe en het Gorecht, mogelijk mede als gevolg van de schaal waarop het onderzoek heeft plaatsgevonden.

Dat met het uitdijen van de populatie ook de gemiddelde groeps-grootte van Nijlganzen in Drenthe is toegenomen, hoeft geen verbazing te wekken. Vooral de concentraties na de broedtijd zijn van grote invloed op de gemiddelde groeps-grootte omdat dan een groot deel van de totale populatie bijeen zit. In de winter splitsen de groepen zich op in kleinere eenheden en is de populatieomvang waarschijnlijk van minder grote invloed op de groeps-grootte. In Engeland werden ook in de ruiperiode de grootste groepen waargenomen, tot 158 exemplaren (Sutherland & Allport 1991). In herfst en winter waren de groepen in Engeland beperkt tot maximaal 50 exemplaren en in het broedseizoen tot 16 Nijlganzen. Nederlands vergelijkingsmateriaal met betrekking tot de groeps-grootte beperkt zich tot de vermelding dat bij Wassenaar in de wintermaanden groepen van bijna 200 vogels geen uitzondering vormen (Teixeira 1979).

De uitbreiding van de Nijlgans in onze contreien is mogelijk door een relatief goed broedsucces in verhouding tot de sterfte. In Engeland hadden 59 broedparen gemiddeld slechts 1.06 jong tijdens tellingen in juni, en wordt het uiteindelijk grootgebrachte aantal jongen nog lager geschat (Sutherland & Allport 1991). Een vergelijking met de 5.3 jongen per paar in Drenthe is niet mogelijk omdat de Drentse gegevens uitsluitend betrekking hebben op succesvolle paren. Om beter inzicht te krijgen in de broedbiologie van Nijlganzen in ons gebied is het nodig om bij ieder territoriaal paar te controleren of ze daadwerkelijk tot nestelen overgaan, hoeveel eieren er worden gelegd en hoeveel jongen er uitkomen en uiteindelijk opgroeien. Voor vogelaars met Nijlganzen in de buurt wellicht een goede suggestie om hier eens op te letten! Tevens kan worden gepleit voor een (kleur)ringprogramma dat inzicht kan bieden in de levensverwachting, dispersie en broedsucces van individuele vogels. Want hoewel de Nijlgans als broedvogel in Nederland al een zilveren jubileum achter de rug heeft, blijkt er nog maar bitter weinig over het wel en wee van deze tropische verrassing bekend te zijn.

Toekomst

De aanwezigheid van de Nijlgans in ons gebied is een gegeven waarmee we zullen moeten leren leven, of we de komst van deze exoot nu leuk vinden of niet. Met het bijeenbrengen van een groot aantal waarnemingen uit de periode 1980-91 is de geschiedenis van de nijlganspopulatie in Drenthe en omgeving tot nu toe beter gedocumenteerd dan van welk gebied van vergelijkbare omvang in Nederland ook.

Een verdere uitbreiding van deze soort in de nabije toekomst ligt in de lijn der verwachting en om ook deze ontwikkeling te kunnen documenteren, doe ik graag een beroep op alle waarnemers om, ook als het "bijzondere" van een Nijlgans er wat af is, de moeite te nemen om waarnemingen te noteren en door te geven. Wellicht kan er dan over een aantal jaren en aardig vervolg op dit verhaal worden geschreven.

Summary: The Egyptian Goose *Alopochen aegyptiacus* in Drenthe in 1980-91

The Egyptian Goose was observed for the first time in the province of Drenthe in January 1980. The settlement in northern Drenthe in 1981 was the beginning of a success story, with ever increasing numbers (fig. 1) and colonisation of other parts of the province since 1988 (fig. 2). The Egyptian Goose is mainly restricted to the breeding areas in mid-summer and more widely dispersed in winter (fig. 3, 4). Mean flock size in 1980-91 was 7.4 (n=923 flocks), increasing from 2.5 in 1980-82 to 3.5 in 1983-85, 6.0 in 1986-88 and 8.2 in 1989-91. Flocks of 1-10 birds were most often observed (82.7%). Seasonal trends in flock size are depicted in fig. 5: smallest flocks were noticed in summer, largest flocks in September.

A variety of breeding places was used: on the ground, with or without cover, under bushes, in trees, in nestboxes and in nests of Carrion Crows or Magpies (sometimes after eviction of the rightful owners). Breeding was observed from mid-January to late June. Average number of goslings in successful pairs was 5.3 (n=31, range 1-14). Most breeding places are evacuated in favour of suitable foraging sites soon after the young are able to fly.

Literatuur

- van den Bergh L.M.J., Gerritse W.G., Hekking W.H.A., Keij P.G.M.J. & Kuyk F. 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Spectrum, Utrecht/Antwerpen.
- van Dijk A.J. & van Os B.L.J. 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- Haverschmidt F. 1981. Nijlgans nu ook broedend in Noordoost-Overijssel. Vogeljaar 29: 263.
- Ruitenbeek W., Scharringa C.J.G. & Zomerdijs P.J. 1990. Broedvogels van Noord-Holland. Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland, Assendelft.
- SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem.
- Srijbos J.P. 1981. Faunavervalsing? Vogeljaar 29: 38-39.
- Sutherland W.J. & Allport G. 1991. The distribution and ecology of naturalized Egyptian Geese *Alopochen aegyptiacus* in Britain. Bird Study 38: 128-134.
- Teixeira R.M. (red.) 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Wildschadecommissie voor de provincie Drenthe 1990. Jaarverslag 1989: 11. Assen.

Adres: Poelakkers 1
9321 EW Peize